

Koncepce publikace, metoda sběru dat, metodické poznámky, seznam zkratk

Koncepce publikace

Jak naznačilo úvodní slovo, publikace je pojata nejen jako různou formou zpracované a prezentované přehledy výsledků voleb, ale je doprovázena i stručnými popisy, dokreslujícími společensko-politické poměry té doby, nebo ukázkami dokumentů, které se voleb nebo statistického úřadu bezprostředně týkaly, a kterými byly volby provázeny. Studium zdrojů, ve kterých jsme náměty a podklady pro takové pasáže publikace hledali, nás přesvědčilo o tom, že jde o problematiku natolik specifickou a pestrou, že jednak není statistickými metodami zpracovatelná a jednak nepochybně přesahuje rámec této publikace.

Nejkompletnější souhrn historických volebních výsledků se nacházel v Národním archivu ve zhruba dvou formách skupin písemností:

- dobové publikace (vázané knihy) s volebními výsledky na všech úrovních (obce, politické okresy, kraje, země, stát)
- nezpracované materiály a zápisy z Ústřední volební komise a Ministerstva vnitra (jedná se o původní archivovaný materiál).

Naprostá většina dokumentů, se kterými jsme přicházeli do styku, byly jedinečné a často i jediné svého druhu. Práce s nimi se proto odehrávala pod dohledem archivářů a jen výjimečně bylo možné dokument si zapůjčit mimo archiv, a to jen na přesně určenou dobu. Nezpracovaný archivní materiál (např. originály zápisů volebních komisí) bylo možné studovat jen ve studovně Národního archivu.

V této souvislosti nelze jinak, než vzpomenout na povodňovou katastrofu ze srpna roku 2002, která pravděpodobně nenávratně poškodila mj. i přes 60 let uchovávané ročníky Zpráv Státního úřadu statistického a podobných dokumentů, ve kterých byly s mimořádnou pečlivostí zaznamenány výsledky voleb do Národního shromáždění před rokem 1948.

Při hledání chybějících informací a podkladů pro tuto publikaci jsme byli v kontaktu s dalšími institucemi, popř. jsme využili jimi zpracovaných podkladů, nebo nám vypomohlo regionální pracoviště našeho úřadu (např. v Liberci):

- Knihovna Národního archivu Praha
- Národní knihovna Praha
- Státní oblastní archiv Praha
- Státní oblastní archiv Plzeň
- Státní oblastní archiv Litoměřice
- Okresní archiv Liberec
- Archiv Poslanecké sněmovny PČR
- Knihovna Poslanecké sněmovny PČR

Za tak dlouhé a společensko-politicky různorodé období bylo oprávněné předpokládat, že srovnatelných informací (tj. porovnatelných v časové řadě) nebude mnoho. Politický život mnohých stran nebyl dlouhý, měnil se jejich název, ke změnám docházelo ve vymezení volebních území. Volby v období mezi roky 1954 a 1989 a částečně i v roce 1948 měly natolik jinou právní úpravu, že údajů využitelných ke statistickému zpracování je jen minimum.

Jednou z takových zásadních změn byla i skutečnost, že území Podkarpatské Rusi již od roku 1938 přestalo být součástí samostatného československého státu. To nás vedlo k rozhodnutí výsledky hlasování za Podkarpatskou Rus v podrobném územním členění (obce, soudní okresy) nedohledávat a do této publikace je nezahrnovat. Výsledky hlasování za toto území jsou tedy započteny pouze z hlediska celkového rozdělení mandátů ve zvoleném zastupitelském orgánu v letech 1925 – 1935.

Výsledkům voleb do horní komory Parlamentu, tedy volbám do Senátu, se tato publikace nevěnuje. Hlavním důvodem pro takové omezení je především skutečnost, že Senát nebyl trvalou součástí našeho parlamentního systému (existoval jen v letech 1920 až 1939 a pak až od roku 1996). Záměrem autorů bylo věnovat se tematicky pouze dolní komoře, tj. Poslanecké sněmovně a orgánům jí obdobným.

Metoda sběru dat, metodické poznámky

Při zpracování částí publikace, týkajících se období do roku 1948, vycházíme primárně z historické metody zpracování oficiálních dobových výsledků voleb. Za ní stojí rozsáhlý, více než dvouletý intenzivní výzkum v celé průřezové škále archivních institucí. Při získávání dat byly vytěžované prameny podrobeny důkladné kritice a byly porovnávány s dochovanými výsledky voleb na všech stupních sumarizace. Pokud se některé údaje lišily, byla při jejich dalším zpracování a využití dána přednost těm údajům, které měly prokazatelnou autenticitu (doklad ve formě zápisu) a bylo tak možné nezpochybnitelně doložit jejich oficiální původ. Některé údaje se proto mohou rozcházet s údaji zveřejněnými ve statistických publikacích, zejména z let 1920 až 1946, ovšem práce na této publikaci a do ní vnesené údaje jsou zcela novým pramenným výzkumem, který většinou přináší zpřesnění údajů. Dotyčné rozdíly ale nejsou zásadní a ani ve své době by neměly vliv na rozdělení mandátů (v souhrnných údajích za ČSR celkem se jedná o rozdíly v řádech stovek hlasů).

Zajímavým zjištěním bylo, že ani výsledky uveřejněné v dobových publikacích volební statistiky před rokem 1948 se zcela neshodovaly s tehdejšími oficiálními zprávami (zápisy volebních komisí), autoři těchto publikací uvádějí: „Proti zápisům krajských volebních komisí a ústřední volební komise jsou v našich číslech některé rozdíly, které byly způsobeny tím, že při sestavování okresních přehledů a při sestavování dat krajskými volebními komisemi jednak byla převzata neúplná nebo chybná data obvodních volebních komisí, jednak byla správná data nesprávně přenesena nebo byly udělány chyby v součtech, v několika případech byla vynechána data z některé volební místnosti, v některých případech byly počítány některé obce dvakrát.“ Protože sběr dat pro tuto publikaci vycházel v převážné většině z autentických elementárních zápisů (v dnešní terminologii okrskových volebních komisí), je možné předpokládat, že jsme se chyb spojených s přenosem a ručním sčítáním zbavili. Na druhé straně dnes již budeme těžko hledat příčiny chyb, které mohly být převzaty do dobových statistických publikací. Dáváme proto při zpracování přednost autentickým dobovým údajům, a to jak elementárním, tak i z nich odvozeným agregacím za vyšší územní celky.

Při prezentaci výsledků za období do roku 1948 záměrně neuvádíme údaje o volební účasti. Vede nás k tomu především ta okolnost, že tehdy byla ve volebním zákonodárství zakotvena volební povinnost (blíže v následujících kapitolách o volebních zákonech), účast na volbách se pohybovala vysoko nad 90 %. Naopak pro volby v období let 1954 až 1986 je údaj o volební účasti jediným, který má rysy statistické informace o výsledcích voleb a může něco vypovídat o volebním chování voličů v tomto časovém úseku (právní úprava voleb od povinné účasti upustila). Obdobnou vypovídací hodnotu má i informace o tom, že pro jednotnou kandidátku NF bylo odevzdáno v roce 1954 téměř 98 % hlasů a v následujících letech to bylo téměř 100 % hlasů.

Další okolností, kterou je třeba zmínit na tomto místě, je „nestandardní“ počet poslanců dolní komory Národního shromáždění zvolených v roce 1920. Vzhledem k tomu, že volby neproběhly na celém území tehdejší Československé republiky, bylo rozděleno pouze 281 mandátů. Největší částí republiky, kde se volby nekonaly, byla Podkarpatská Rus, kde proběhly volby až v roce 1924. Další území, kde se volby v roce 1920 nekonaly, jsou zmíněny v kapitole o specifikách voleb v roce 1920 a jsou znázorněny i v kartogramu č. 1. V ostatních letech se již volby konaly na celém území, ve stejném termínu a volil se úplný, ústavou daný počet poslanců.

Ve volbách v letech 1946 a 1948 se v příhraničních oblastech sousedících s dnešním Rakouskem a Německem vyskytuje větší počet odevzdaných hlasů, než tam bylo zapsáno voličů (účast na volbách byla vyšší než 100 %). Tento problém měl kořeny v procesu osidlování pohraničí, kdy významná část voličů hlasovala na základě voličských průkazů. To, spolu s volební povinností pro ty voliče, kteří byli zapsáni v seznamech voličů podle místa bydliště, k takovému jevu v několika správních okresech vedlo.

Území, za které byly elementární údaje sbírány a za které jsou výsledky voleb prezentovány, je jednoznačně vymezeno dnešním územím České republiky a územím Slovenské republiky, ať již informace uvádíme samostatně za každou z republik, nebo za společný stát Čechů a Slováků (ČSR, ČSSR, ČSFR). Publikaci jsme připravovali v úzké spolupráci se Statistickým úřadem Slovenské republiky, který obdobnou publikaci vydává rovněž. Každá z těchto publikací se přednostně věnuje území „svého“ státu, ovšem obě obsahují i tu část historie, které je vázána na dobu existence společného státu.

Seznam zkratek

ČNR – Česká národní rada

ČR – Česká republika

ČSFR – Česká a Slovenská Federativní Republika

ČSR – Československá republika

FS ČSFR – Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky

FS ČSSR – Federální shromáždění Československé socialistické republiky

KL NF – Kandidátní listina Národní fronty

MV – Ministerstvo vnitra

NA ČR – Národní archiv České republiky

NF – Národní fronta

NS – Národní shromáždění

NS ČSR – Národní shromáždění Československé republiky

PS NS – Poslanecká sněmovna Národního shromáždění

PS PČR – Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

SL – Sněmovna lidu Federálního shromáždění

SN – Sněmovna národů Federálního shromáždění

SNR – Slovenská národní rada

SR – Slovenská republika

ŠÚ SR – Statistický úřad Slovenské republiky

ÚNS – Ústavodárné Národní shromáždění

Zkratky a názvy jednotlivých kandidujících stran jsou uvedeny ve zvláštních kapitolách (str. 31, str. 100).

Znaky používané v tabulkách:

Ležatá čárka (-) v tabulce na místě čísla značí, že jev se nevyskytoval.

Tečka (.) v tabulce na místě čísla značí, že údaj není k dispozici nebo je nespolehlivý

Ležatý křížek (x) značí, že zápis není možný z logických důvodů

Nula (0) se v tabulce používá pro označení číselných údajů menších než polovina zvolené měřicí jednotky.

Výpočty v tabulkách jsou prováděny z nezaokrouhlených údajů (včetně součtů).